

Ľubica Harbul'ová*
(Prešov)

K pohľadu československej diplomacie na poľsko-ruskú vojnu v rokoch 1919–1920

DOI 10.24917/24504475.4.9

The View of the Czechoslovak Diplomacy on the Polish-Russian War in 1919–1920

Abstract

After the First World War the border disputes and wars between newly-constituted states definitely contributed to the political instability in the newly developing Europe. Setting the Polish border took nearly three years (1918–1921) and was one of the most difficult periods in modern Polish history. The efforts of Poland to define the eastern borders in accordance with their requirements and visions came across the interests of the local states and the interests of Soviet Russia, which resulted in the Polish-Russian War of 1919–1920, the consequences of which went beyond the region. Development in Poland and its activities in foreign policy in the east, in the years 1919–1920, were followed closely by the Polish southern neighbor – the newly established Czechoslovak Republic. Polish plans in the eastern part of the country did not correspond with the Czech ideas of the role of Poland in Central Europe. Although the opinion of Czechoslovakia about Poland's activities in the East has been cold from the start, Czechoslovak embassy in Warsaw regularly and fully informed the Prague headquarters about the evolving situation in the east of Poland, about the military activities, but also the impact of these actions on the political development of the Polish political scene and the moods which were present in Polish society. Czechoslovakia maintained a neutral position in the Polish-Russian War of 1919–1920, which ultimately determined the development of bilateral Czechoslovak-Polish relations in the coming years.

Key words: Czechoslovak Republic, Polish-Russian War of 1919–1920, foreign policy, bilateral Czechoslovak-Polish relations

Słowa kluczowe: Czechosłowacja, wojna 1920, polityka zagraniczna, stosunki czeskosłowacko-polskie

* Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, Slovakia, e-mail: harbulovalubica@gmail.com

Ukončenie prvej svetovej vojny v jeseni 1918 znamenalo koniec vojny a priamych vojenských akcií. No zápas o nové mocensko-politické rozdelenie Európy a sveta sa ešte len začínal. Rozhodujúcim z tohto hľadiska sa stal rok 1919 a to nielen preto, že dohodové mocnosti na Parížskej mierovej konferencii od januára – do júna 1919 riešili politické dôsledky vojny, ale aj preto, že Európa v roku 1919 bolo všetkým iným, len nie pokojným miestom na riešenie budúceho vývoja. V mnohých európskych krajinách dochádzalo k revolučným vystúpeniam nespokojného a vojnou vyčerpaného obyvateľstva. V nepokojoch sa zmietalo Nemecko, Maďarsko, Rumunsko, v Rusku vrcholil boj o politickú moc medzi reprezentantmi bolševického Ruska a antibolševickými centrami reprezentovanými admirálom Kolčakom a generálom Denikinom.

K politickej nestabilite v novotvoriacej sa Európe prispeli aj pohraničné spory a vojny medzi novokonštituovanými štátmi. Výnimkou nebol ani obnovený poľský štát, ktorý sa v rokoch 1918–1921 snažil o vymedzenie svojich hraníc. Určenie poľských hraníc trvalo takmer tri roky (1918–1921) a bolo to jedno z najzložitejších období v moderných poľských dejinách. Poľsko v tom čase viedlo spory s Nemeckom v Poznaňsku a Sliezske, s Československom, s Litvou, Západoukrajiskou republikou i sovietskym Ruskom. Snahy

Poľska o vymedzenie východných hraníc v súlade s ich požiadavkami a predstavami narazili na záujmy tunajších štátov i na záujmy sovietskeho Ruska, čo vyústilo do poľsko-ruskej vojny v rokoch 1919–1920, ktorá svojimi dôsledkami presiahla rámec lokálnej dôležitosti¹.

V rokoch 1919–1920 bojovali Poliaci s Litovcami, Bielorusmi, Ukrajincami aj Rusmi. Vojna bola vedená rôznymi prostriedkami, no hlavný význam mali priame vojenské akcie a diplomatické aktivity. Napätie a nepokoje na východe obnoveného poľského štátu sa začalo už na sklonku roku 1918. Intenzívnejšie sa však poľská východná politika dostala do povedomia európskych politikov v priebehu roka 1919.

Vývoj v Poľsku a jeho zahraničnopolitické aktivity na východe pozorne sledoval aj poľský južný sused – novovytvorená Československá republika. T.G. Masaryk v diele *Nová Európa* napísal, že

bez slobodného Poľska nebude slobodných Čiech a Slovenska, bez slobodných Čiech a Slovenska nebude slobodného Poľska²,

no vývoj vzájomných kontaktov poľskej i českej exilovej politickej reprezentácie na sklonku prvej svetovej vojny nasvedčoval, že vzťahy oboch susedov nebudú jednoduché. Dlhodobé politické ciele proklamované T.G. Masarykom a E. Benešom na jednej strane a Dmowskim a Pilsudskim na strane druhej

¹ N. Davies, 2003, s. 125.

² T. G. Masaryk, 1994, s. 162.

boli diametrálne odlišné. Českí politici uvažovali o Poľsku ako o partnerovi pre svoje stredoeurópske plány, no poľskí politickí reprezentanti ašpirovali na rolu regionálnej veľmoci s teritoriálnou podobou v akej existovalo Poľsko do 18. storočia. Poľské plány vo východnej časti krajiny sa v modifikovanej podobe v rokoch 1919–1920 vo vojne so sovietskym Ruskom pokúsil realizovať J. Pilsudski, čo však vôbec nekorešpondovalo s českými predstavami o úlohe Poľska³.

Od začiatku roka 1919 Poľsko pristúpilo ku konkrétnym krokom spätým s realizovaním svojej východnej politiky. Po stiahnutí nemeckých vojsk z Litvy v januári 1919 sa začal boj o Vilno, na ktoré si nárokovala právo novovytvorená Litva, ale aj Poľsko. Výsledkom poľskej ofenzívy vo východnej Halíči, ktorá prebiehala od marca do mája 1919, bolo obsadenie miest Lvov, Stryj, Drohobyč a ďalších. Od apríla 1919 začali poľské vojská operovať v Litve a výsledkom ich úspešných operácií proti Červenej armáde bolo 19.04.1919 obsadenie mesta Vilno.

Stanovisko Československa k poľským aktivitám na východe od začiatku boli zdržanlivé. No napriek tomu československé vyslanectvo vo Varšave⁴ pravidelne a podrobne informovalo pražské ústredie o vývoji situácie na východe Poľska, o jeho vojenských aktivitách, ale aj o vplyvy týchto akcií na vnútropolitický vývoj poľskej politickej scény i o náladách, ktoré vládli v poľskej spoločnosti.

Poľské noviny na jar 1919 pravidelne písali o veľkých úspechoch poľských vojsk na východe, o ich ďalšom postupe na území Litvy, pričom ich prioritným cieľom bolo presvedčiť domáce obyvateľstvo, že pozície Poliakov v Litve sú silné. V správach československých diplomatov sa však poukazovalo na to, že

postavenie Poliakov na Litve nie je také ružové a jednoduché. Prevažná väčšina poslancov snemu nie je príliš sympaticky naladená na budúcu poľskú nadvládu v krajine. Priaznivejšia situácia pre Poliakov panuje medzi ministrami na Litve, tí by boli ochotní reálne rokovať o poľsko-litovskom spolku, ale len pod podmienkou, že Vilno nepripadne Poľsku, ale zostane hlavným mestom Litvy⁵.

Po obsadení Vilna sa Poľsko nezastavilo a pokračovalo vo východnej ofenzíve aj v nasledujúcich mesiacoch. Koncom júna 1919 sa pod kontrolu Poľska dostala celá východná Halíč. Začiatkom augusta 1919 (8.8.) poľské vojsko obsadilo Minsk a začalo novú ofenzívu proti Červenej armáde v Bielorusku.

³ J. Dejmek, 2002, s. 136.

⁴ Československým vyslancom vo Varšave v roku 1919 bol Vladimír Radimský a jeho zástupcom Vladimír Víšek. Od 8.10.1920 sa vyslancom stal Jaroslav Novák, zástupcom Ján Brož.

⁵ Archív ministerstva zahraničných vecí ČR Praha (ďalej len AMZV ČR Praha). Fond: Politické správy Varšava 1919. 8.08.1919.

Správa o dobytí Minska vyvolala vo Varšave, podľa svedectiev československých diplomatov, veľké nadšenie, čo sa prejavilo aj veľkými ováciami, ktoré usporiadali 10.08.1919 politickí stúpenci J. Pilsudskému pri jeho návrate do poľského hlavného mesta. V správe zaslanej po tejto udalosti do Prahy sa zdôrazňovalo, že obsadeniu Minska pripisovali poľské politické i vojenské kruhy veľký význam a to preto, že v tom videli veľký úspech poľskej armády v boji proti bolševikom, ale aj preto, že si od poľského postupu na východe sľubovali posilnenie poľských pozícií v Európe⁶. Súčasne sa v správe poukazovalo aj na to, že vo varšavských diplomatických a politických kruhoch sa upozorňuje na to, že nastal čas položiť si otázky či pôjde poľská armáda ďalej na východ a kam až by mali poľské vojska postúpiť. Zdôrazňovalo sa, že

väčšina poľských orgánov je presvedčená o nemožnosti zastaviť sa dobytím Minska⁷.

Poľské vojská v lete 1919 zahájili novú ofenzívu v Bielorusku a na Ukrajine, ktorá trvala až do začiatku septembra 1919. Ofenzíva na území Ukrajiny bola ukončená 1.09.1919, potom čo Poľsko uzavrelo prímerie s ukrajinským vodcom Simonom Petľurom, s podmienkou, že východná Halič sa stane súčasťou Poľska.

Rozsiahla letná ofenzíva poľských vojsk na Ukrajine však nebola sprevádzaná len nadšením. Časť poľských politických kruhov, predovšetkým predstavitelia socialistov, zastávali názor, že

Poliaci sa mali uspokojiť s oslobodením východnej Haliče a samotnú Ukrajinu mali nechať na pokoji⁸.

Niektorí poľskí dôstojníci upozorňovali vo svojich vystúpeniach na problémy, ktoré s posúvaním vojenskej línie smerom na východ vznikali. Stále problematickejšim sa podľa nich stávalo napríklad zásobovanie vojakov na fronte a zdĺhavejšou bola aj doprava munície. Rozhodujúci poľskí vojenský činitelia upozorňovali, že

ak nebudú vojenské operácie na území Bieloruska ukončené do zimy bolševizmus ostane naďalej veľmi nebezpečným súperom⁹.

Podpísanie poľsko-ukrajinského prímeria na začiatku septembra 1919 komentovali všetky poľské denníky, pričom väčšina z nich uvádzala, že prímerie bolo nevyhnutné a že Poliakom ani nič iné neostávalo. Podľa poľských publicistov si Poľsko vybralo medzi Denikinom a Kolčakom na jednej strane alebo Petľurom na strane druhej, nemohlo sa rozhodnúť inak ako pre Petľuru, „pretože on jediný poskytol Poliakom aspoň čiastočné záruky, že východná Halič

⁶ AMZV ČR Praha. Fond: Politické správy Varšava 1919. 10.08.1919, s. 1.

⁷ Ibidem, 10.08.1919, s. 2.

⁸ Ibidem, 13.08.1919.

⁹ Ibidem, 21.08.1919.

nebude od Poľska odtrhnutá¹⁰. Ešte pre podpísaním prímeria československí diplomati v správach z Varšavy upozorňovali, že medzi Poľskom a Ukrajinou len ťažko bude možné dohľadnej dobe hovoriť o skutočnom politickom spojení. Zastávali názor, že

terajšia vojna skôr prehĺbila než zmiernila historický antagonizmus poľsko-ukrajinský. Preto je potrebné všetky správy o priateľstve, dohode a spojení oboch národov prijímať s najväčšou rezervou. Nedá sa oddávať ilúzii, žeby spor poľsko-ukrajinský bol vyriešený za jediný rok alebo za zeleným stolom. Jeho pozadie je príliš široké a hlboké¹¹.

V polovici septembra 1919 sa aktivity poľských vojsk na východe dostali do kontaktu so záujmami a plánmi tzv. bieleho protibolševického Ruska na čele s generálom Denikinom. Československý vyslanec vo Varšave pre pražské ústredie v súvislosti s touto skutočnosťou uviedol:

Ak bude mať Denikin silu a možnosť svoje plány na východe presadiť, potom by Poliakom hrozilo od Denikina skutočné nebezpečenstvo¹². Súčasne upozorňoval aj na ďalšiu skutočnosť: Boje na východe ešte nie sú ukončené a ľahko môžu v blízkej budúcnosti opäť vzplanúť. Netreba zabúdať, že bolševická strana doteraz v bojoch proti poľským vojskám nasadila len dve armády zo štrnástich¹³.

Pozície Poľska mohla zhoršiť aj situácia, ktorá vznikla vo východných oblastiach obsadenými poľskými vojskami. Od polovice septembra 1919 sa v správach z Varšavy začali objavovať charakteristiky a informácie o tom, aké pozície má Poľsko v obsadených východných oblastiach.

Zdá sa, že poľské politické snahy v obsadených východných okresoch (bieloruských) narážajú na koncentrovaný odpor miestneho obyvateľstva, ktoré kategoricky pre seba žiada autonómiu a nechce sa podriaďovať centralistickým chutkám varšavských byrokratov¹⁴. Diplomati podotýkali, že „východ bude i po stránke politickej pre Varšavu nadmieru tvrdý oriešok. Dobré sú si toho vedomí socialisti, ktorí hlasno protestujú proti ďalšiemu obsadzovaniu východných krajov a volajú po politickom a hospodárskom zorganizovaní už obsadených oblastí¹⁵.

V mnohom identická situácia pre Poliakov sa vytvorila na obsadených litovských i bieloruských územiach. Pozície Poliakov v Litve determinovala skutočnosť, že v Litve vznikli dve hlavné strediska politického hnutia, v ktorých sa koncentrovali politické, ekonomické aj sociálne aktivity Litovčanov. Jedným

¹⁰ Ibidem, 10.09.1919.

¹¹ Ibidem, 20.08.1919.

¹² Ibidem, 11.09.1919.

¹³ Ibidem, 17.09.1919.

¹⁴ Ibidem, 18.09.1919, s. 1.

¹⁵ Ibidem, 18.09.1919, s. 2.

z nich bolo mesto Kovno a druhým Vilno. V správe československých diplomatov sa zdôrazňovalo:

Litovský parlament – Taryba prejavuje len čiastočnú ochotu vyjednávať s Poliakmi o forme a spôsobe rozdelenia územia Litvy medzi Poliakov a Litovcov. Základnou podmienkou pre začatie rokovania a realizovanie volieb je stiahnutie okupačných vojsk¹⁶.

Situácia sa ešte zhoršila po otvorení Komisariátu civilnej správy pre východné územia. Tento krok vzájomný poľsko-litovský konflikt, podľa názoru československého vyslanca, ešte viac prehĺbil a to aj napriek tomu, že

na oboch stranách sú skupiny, ktoré si prajú kompromisné dohody, no stále sú v menšine a to tak na poľskej ako aj na litovskej strane¹⁷.

Postavenie Poľska na obsadených bieloruských územiach nebolo jednoznačné. Bieloruská politická reprezentácia vo vzťahu k Poľsku bola síce diferencovaná, no rozhodujúci vplyv mali politické kruhy, ktoré neboli naklonené kompromisu s poľskými plánmi. V jednej zo správ zaslaných z Varšavy do Prahy sa situácia v Bielorusku charakterizovala takto:

Prevažná časť zodpovedných a najvplyvnejších bieloruských politikov (medzi nimi aj minister Luckievič) zásadne odmietajú akékoľvek pripojenie bieloruských území k poľskému štátu, odôvodňujú to tým, že nemajú dôveru k dnešnému národnostne šovinistickému smeru, ktorý prevláda v oficiálnej politike vo Varšave¹⁸.

Československý vyslanec v správe doplnil, že za touto početne najsilnejšou skupinou politikov stojí solidárne väčšia časť bieloruskej verejnej mienky. Druhú skupinu bieloruskej politickej scény tvoril tábor, ktorého „ideou je docielenie postupného poľsko-bieloruského kompromisu, no táto skupina je málopočetná a nie sú v nej zvučné mená“¹⁹. Diplomati z Varšavy však poukazyvali aj na to, že

na území Litvy, Bieloruska a Ukrajiny sa pretínajú záujmy poľské, ruské aj nemecké. Medzi nimi prebieha zápas, ktorý sa už dá rozpoznať, no tento zápas bude v najbližšej budúcnosti veľmi urputný²⁰.

V októbri 1919 sa začalo vo varšavských politických kruhoch hovoriť o možnosti prímeria medzi Poľskom a Ukrajinou. Tieto reči podporila aj prítomnosť ukrajinskej misie na čele s Levickým vo Varšave. Hoci mier na

¹⁶ Ibidem, 21.08.1919.

¹⁷ Ibidem, 6.10.1919.

¹⁸ Ibidem, 3.10.1919.

¹⁹ Ibidem, 3.10.1919.

²⁰ Ibidem, 6.10.1919.

ukrajinskom fronte by všetci privítali, československí diplomati upozorňovali ústredie v Prahe, že

netreba sa oddávať zbytočným ilúziám, pretože časť poľskej politickej scény – vše-poľská skupina a ľudovci – varuje pred prílišnou dôverčivosťou voči Ukrajincom, hlavne Petľurovi²¹.

Diskusie o prímerí pokračovali na poľskej politickej scéne aj v nasledujúcich mesiacoch. Časť politikov však upozorňovala na to, že uzavretie prímeria môže priniesť aj oslabenie vojenskej sily poľskej armády a Poľsko k uhájaniu stratenej hranice na východe potrebovalo posilnenie nie oslabenie armády²².

Koncom jesene 1919 bolo stále zrejmejšie, že pre vyriešenie ďalšieho postupu Poľska vo východnej otázke sa stával dôležitým vzťah Litvy a Bieloruska k Poľsku. Túto skutočnosť zaznamenal aj československý vyslanec vo Varšave, ktorý v podrobnej správe pre Prahu uviedol:

Na definitívne riešenie poľskej východnej otázky tlačí predovšetkým Pilsudský, no jeho návrhy narážajú na stále väčšie prekážky. V rozvážnejších poľských politických kruhoch sa začína hovoriť, že nadiktovanie poľských podmienok jednostranne Litve a Bielorusku prispeje len k vyvolaniu iredenty v tých častiach Litvy a Bieloruska, ktoré nie sú obsadené poľskou armádou. Zdá sa však, že nacionalistické varšavské kruhy zvíťazili. To bude mať za následok len ďalšie zhoršenie pomeru poľsko-litovského a poľsko-bieloruského²³.

Poľsko však v tom čase okrem litovkej a bieloruskej otázky zvažovalo aj svoj ďalší postup voči Ukrajine, no v hre boli ešte aj kontakty s generálom Denikinom.

Koncom roka 1919 sa však zásadným spôsobom zmenila situácia v Rusku a bolševická Červená armáda prešla do protiútok na všetkých frontoch občianskej vojny. Pilsudski v inštrukcii ministerstva zahraničia pre poľskú delegáciu v Paríži 4.12.1919 uviedol:

Situácia sa v posledných dňoch úplne zmenila. Denikinove vojska utrpeli porážku. Kyjev bol dobytý, bolševici tiahnu na Charkov. Petľurové vojská sú dezorientované, každú chvíľu ostane celá obrana Západu pred bolševikmi výhradne na našej armáde²⁴.

Pilsudski predpokladal, že v Rusku potrvá anarchia dlho a preto hľadal nové riešenia vo východnej otázke. Za jediné možné riešenie považoval dohodu s Petľurom o odtrhnutí Ukrajiny od Ruska²⁵.

²¹ Ibidem, 21.10.1919.

²² Ibidem, 27.10.1919.

²³ Ibidem, 10.11.1919.

²⁴ A. Czubiński, 1996, s. 172.

²⁵ Ibidem.

Nie všetci poľskí politici boli presvedčení, že je potrebné pokračovať v ďalšej ofenzíve na východe. Ich stanoviská sa rozchádzali aj pri špecifikovaní ďalších krokov a postupov pri riešení poľskej východnej politiky. S. Grabski napríklad proklamoval, že jeho strana nemá príliš veľký politický záujem na ďalšej ofenzíve na východnom fronte. Myslel si, že by bolo možné začať mierové rokovania s vládou ľudových komisárov v Moskve²⁶. Pilsudski s tým nesúhlasil a dokazoval, že Rusko je dezorganizované a bolševici sú slabí. Podľa neho Poľsko by sa mohlo ujať intervenčnej misie, keby získalo zo Západu materiálnu pomoc. Pilsudski vyhlasoval, že so svojou armádou sa dostane až k Moskve²⁷. Nakoľko boli tieto vyhlásenia reálne mal ukázať rok 1920, ktorý sa pre ďalšie realizovanie poľskej východnej politiky stal rozhodujúcim. Do vývoja udalostí v sledovanom geopolitickom priestore okrem poľských záujmov a plánov vstupovali ešte záujmy Litvy, Bieloruska a Ukrajiny, no zásadným spôsobom mal vývoj udalostí ovplyvniť ďalší faktor – bolševické Rusko.

Začiatkom roka 1920 poľské politické kruhy pokračovali v diskusiách o ich ďalšom postupe vo východnej otázke. Potvrdzovali to aj správy československých diplomatov, ktorí v prvých mesiacoch roka 1920 informovali o častých návštevách zástupcov Petľuru vo Varšave, ale aj postavení Poliakov na Ukrajine, v Bielorusku a v Litve. V jednej zo správ sa konštatovalo:

Poliaci sa musia rozhodnúť akým smerom sa vydajú, buď pre jednotný postup s Ukrajincami alebo prímerie s Ruskom²⁸.

Poľská politická scéna i tlač reagovali aj na zmenenú situáciu v sovietskom Rusku a neúspech generála Denikina interpretovali

ako dôsledok jeho nešťastnej veľkoruskej politiky a nie ako strategickú neschopnosťou alebo početnú slabosťou jeho armády²⁹.

Zlom vo vývoji udalostí nastal v apríli 1920, keď 21.04.1920 bola vo Varšave medzi Pilsudskim a Petľurom podpísaná poľsko-ukrajinská zmluva o spoločnom úsilí o vznik nezávislosti Ukrajiny namierená proti bolševikom a sovietskemu Rusku. Ukrajina v tejto zmluve uznala, že územie východnej Haliče a časti Volyne pripadne Poľsku. Súčasne sa obe strany dohodli na spoločnom vojenskom postupe proti bolševickej Červenej armáde. Poľsko obsadením Žitomíru 25.4.1920 začalo novú etapu vo svojom východnom ťažení.

²⁶ Ibidem, s. 174.

²⁷ Ibidem.

²⁸ AMZV ČR Praha. Fond: Politické správy 1920, 23.01.1920.

²⁹ Ibidem, 20.01.1920.

Na tieto nové skutočnosti reagovali aj poľské periodika. V poľskej tlači sa písalo o tom, ako sa situácia na východe zlepšila v prospech Poľska i o posilnení ich pozícií na východe. Podľa informácií československého vyslanca

Varšava pripisuje veľký význam vojenskej situácii, ktorá sa pre Poliakov zlepšila. Posilnili sa pozície Poliakov na východe, pretože Poľsko sa ocitlo vo výhodnom postavení, ktoré mu umožňuje diktovať mierové podmienky³⁰.

Dohoda Poľska s Petľurom neušla pozornosti československej diplomacii. V správe z Varšavy z 30.04.1920 sa uvádzalo, že podpísanie zmluvy malo vnútorné príčiny, z ktorých najdôležitejšie boli vojenské (udržanie disciplíny v armáde, obavy pred demobilizáciou, nádeje na zásobovanie z Ukrajiny), ale aj vonkajšie (izolovanie, respektíve oslabenie Ruska)³¹. V poľských politických kruhoch, s výnimkou vládnych, bola zmluva považovaná za prechodnú záležitosť. V správe sa zdôrazňovalo:

Poľsko, ktoré sa neteší sympatiám na Ukrajine, okupáciou len roznieť nenávisť tamojšieho ľudu a protežovaním poľských veľkostatkárov. Rusko, ktoré nemôže existovať bez Ukrajiny nedopustí odtrhnutie tohto územia. Miesto politiky konsolidovania a nezasahovania zasahuje Poľsko stále do vnútorných pomerov susedov a tým sa od nich stále viac izoluje³².

V máji 1920 poľské vojska obsadili Kyjev, kde bola vymenovaná vláda Isaaka Mazepu. V druhej polovici mája 1920 sa situácia začala meniť a Červená armáda na území Bieloruska a koncom mája 1920 aj na území Ukrajiny prešla do protiútok. Hoci poľská tlač písala o úspechoch poľských vojsk na východe v diplomatických kruhoch vo Varšave sa začalo hovoriť, že

Poliaci sa pod Kyjevom ocitli v poslednom čase v dosť kritickej situácii. Voči stále sa rozširujúcim rezervám bolševických záloh bude poľská vojenská sila na kyjevskom fronte vyčerpaná³³.

10. 6. 1920 po márnom pokuse o protiofenzívu museli poľské vojska opustiť Kyjev a o mesiac na to, v júli 1920 aj Minsk a Vilno. V polovici júla 1920 Červená armáda prekročila Curzonovu líniu a prešla na územie Poľska. Zmenu vo vývoji poľskej ofenzívy na východe komentovala skepticky poľská tlač aj politici:

Je to smutný údol po nedávnom veľkom rozpätí moci, poľské sny o veľmocenskom a rozhodujúcom postavení Poľska na východe sa takmer úplne rozpáchli³⁴.

³⁰ Ibidem, 10.04.1920.

³¹ Ibidem, 30.04.1920.

³² Ibidem, 30.04.1920.

³³ Ibidem, 22.05.1920.

³⁴ Ibidem, 5.08.1920.

Červená armáda postupovala ďalej po poľskom území a 28.07.1920 obsadila Bialystok. Situácia začala byť vážnou, pretože vojska Červenej armády sa blížili k Varšave. Bolševické vedenie na čele s V. I. Leninom požadovalo od veliteľov Červenej armády víťazstvo za každú cenu³⁵. Samotné poľské hlavné mesto Varšava sa ocitla v kritickej situácii. Najzložitejšia situácia tu bola v dňoch 14.–15.08.1920, kedy sa boje priblížil na 25 km od Varšavy. Tieto nebezpečné chvíle veľmi intenzívne prežívali obyvatelia Varšavy, ale i aj československí diplomati, ktorí ich o niekoľko dní neskôr takto opísali:

Vo Varšave bolo počuť delostreleckú strelbu, mesto sa zmenilo na vojenský tábor, no napriek tomu tu bol zachovaný pokoj a poriadok. O poriadok v meste sa starajú civilná dobrovoľnícka občianska stráž. Udalosti majú vplyv aj na bežný život v meste. Varšava sa zmenila na najdrahšie mesto v Poľsku. Ceny potravín narástli napríklad maslo z 35 na 150 zloty, mlieko z 13–15 na 40 a pod³⁶.

Bitka o Varšavu trvala tri dni. Poľskej armáde na čele s Pilsudskym sa podarilo zmobilizovať sily a dosiahli obrat v bitke. Dňa 17.08.1920 poľské vojská prešli do protiútok, v dôsledku ktorého Červená armáda začala ustupovať. Poľským vojskám sa podaril tzv. zázrak na Visle a Varšavu pred Červenou armádou ubránili. Neskôr L. Trockij v svojich memoároch takto zdôvodnil príčiny porážky Červenej armády:

Jednou z príčin prečo dosiahla katastrofická porážka pri Varšavy taký rozsah bol postup velenia južnej skupiny sovietskych armád, ktoré mierili do Ľvova. Na ich čele bol Stalin. Za každú cenu chcel vziať do Ľvova v tej istej chvíli ako vstúpi Tuchačevskij do Varšavy. Takže vo chvíli, kedy bola Tuchačevského armáda najviac ohrozená a vrchné velenie vydalo juhozápadnému frontu príkaz zaútočiť na poľské krídlo pred Varšavou, juhozápadné velenie vedené Stalinom sa rozhodlo pokračovať ďalej na západ. Až po opakovaných rozkazoch a vyhrážkach zmenilo juhozápadné velenie smer. Niekoľkodňové zmeškanie však zohralo osudovú úlohu. Chyba strategického významu mala v nedozerné historické následky. Pilsudského Poľsko vyšlo z vojny nečakane posilnené³⁷.

V nasledujúcich týždňoch poľské vojská prebrali iniciatívu a vytlačali Červenú armádu z poľského územia. Vo Varšave verili, ako telegrafovali 29.08.1920 československí diplomati do Prahy, že

v Rusku nastane politický prevrat. Sú tu tendencie neuzavrieť mier a neuznať sovietskú vládu³⁸.

³⁵ N. Davies. 2003, s. 125.

³⁶ AMZV ČR Praha. Fond: Politické správy 1920. 18.08.1920.

³⁷ L. Trockij, 2010, s. 425.

³⁸ AMZV ČR Praha. Fond: Politické správy 1920, 29.08.1920.

Napriek počiatočným úspechom a bojom, ktoré sa preniesli na bieloruské a ukrajinské územie poraziť Červenú armádu sa poľským vojskám nepodarilo a tak aj pod vplyvom zhoršujúcej sa vnútro politickej situácie v Poľsku pristúpili k rokovaniam o mieri medzi Poľskom a sovietskym Ruskom, ktoré sa uskutočnili v Rige v roku 1921 a znamenali definitívny koniec poľsko-ruskej vojny v rokoch 1919–1920. Vojny, ktorá v najnovších poľských dejinách zohrala veľkú úlohu a ovplyvnila vývoj vnútorných pomerov v Poľsku i formovanie vzťahov Poľska s jeho susedmi (zvlášť s Litvou, Bielorusko, Ukrajinou i Ruskom)³⁹.

Informácie, ktoré československý zastupiteľský úrad vo Varšave posielal do Prahy v období poľsko-ruskej vojny boli podrobne analyzované a premietli sa aj do postoja československej diplomacie k udalostiam odohrávajúcim sa na východnej hranici Poľska.

Československý minister zahraničných vecí Eduard Beneš od januára 1920 vyhlasoval že

budeme sa musieť dohodnúť s Poliakmi a učiť sa s nimi hospodársky aj politicky spolupracovať⁴⁰.

Programovo odmietal voči Varšave akýkoľvek šovinizmus a varoval pred podceňovaním poľského štátu. Na druhej strane ani T. G. Masaryk ani E. Beneš neverili v úspech poľskej ofenzívy na východe, a teda ani v možnosť realizovania plánov Varšavy na východe voči Rusku⁴¹.

Prípadne aktivity Československa v prospech Poľska však ovplyvňovala verejná mienka a predovšetkým postoj robotníkov a rastúceho prokomunistického hnutia. Práve ich zásluhou dochádzalo od septembra 1919 na území Československa k zastavovaniu transportov smerujúcich zo západoeurópskych štátov do Poľska⁴². V čase postupujúcej ofenzívy Červenej armády a v čase, keď sa Červená priblížila k Varšave československá vláda aj pod vplyvom verejnej mienky vyhlásila neutralitu.

V konečnom dôsledku postoj Československa k udalostiam v Poľsku v rokoch 1919–1920 patril k faktorom, ktorý determinoval vývoj bilaterálnych vzťahoch v nasledujúcich rokoch.

³⁹ A. Czubiński, 1996, s. 401.

⁴⁰ J. Dejmek, 2002, s. 137.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Poľský vojenský atašé vo Viedni 29.09.1919 hlásil do Varšavy, že na území Československa bol zadržaný transport (26 vagónov) z Francúzska a taliansky transport (23 vagónov). Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. Wybór dokumentów, 1990, s. 263.

Bibliografia

Pramene

Archív ministerstva zahraničných vecí ČR Praha (ďalej len AMZV ČR Praha). Fond: Politické správy Varšava 1919.

Archív ministerstva zahraničných vecí ČR Praha (ďalej len AMZV ČR Praha). Fond: Politické správy Varšava 1920.

Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku. Wybór dokumentów, Londyn 1990.

Trockij L., 2010, *Můj život*, Praha.

Literatúra

Czubiński A., 1996, *Rusko – polská válka v letech 1918–1921. První sovětský útok na Evropu*, Praha.

Davies N., 2003, *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*, Praha Prostor.

Dejmek J., 2002, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX století (1918–1992). Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha.

Masaryk T.G., 1994, *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*, Praha.